Nytt fra

ØSTMARKA

Medlemsblad for Østmarkas Venner 54. årgang Nr. 3/2020

SLÅ RING OM ØSTMARKA

Sverre M. Fjelstad 90 år

Fortjent hederspris

Vingede vesener i Østmarka

Lederen:

Gaven til Sverre M. Fjelstad

Av Helga Gunnarsdóttir

Dette temanummeret er tilegnet naturfotografen, forfatteren og framfor alt Østmarkavennen Sverre M. Fjelstad i anledning hans 90-årsdag 17. oktober. Rekken av gratulanter er så uendelig, og vi har kun plass til noen få utvalgte og varierte stemmer som formidler i ord – og til dels bilder – hva Sverre har betydd. I et stort portrettintervju blir leseren også bedre kjent med Sverres liv som naturfotograf og en del mindre kjente sider av hans liv og virke.

I intervjuet forteller han levende om hvordan foreldrene tok ham med som barn til skogene i Østmarka, hvor farens foreldre kom fra, og hvordan Østmarka og naturen der har formet ham. Farfaren var vokst opp på Fjelstad øst for Skullerud, og farmoren fra Kattisa ved Nøklevann hadde familierøtter fra Dølerud.

Sverre dro alene på turer og begynte å overnatte i Østmarka allerede i barneskolealder. Og det er først og fremst fra disse skogene at Sverre i minst tre tiår formidlet naturen og dyrelivet til alle som satt som «klistret til svart-hvitt skjermen», eller som leste hans etter hvert mange bøker. Sverre fortalte med en slik entusiasme og innlevelse at det har inspirert noen av våre fremste naturfotografer, biologer, journalister og politikere. Han har også inspirert mange av de som kjemper naturens sak, enten det er i Østmarka eller i Norge for øvrig.

De siste 15 årene har Sverre betydd mye for vårt arbeid i Østmarkas Venner. Samarbeidet startet med hans nydelige tekst og bilder – «Hyllest til Østmarka» – til vårt 40-års jubileumsnummer i 2006. Han har senere holdt foredrag, guida turer for barn og voksne, og skrevet mange artikler med bilder til medlemsbladet vårt. Han leverte viktige bidrag til jubileumsboka vår, som kom ut i 2016. Han har også vært til stor inspirasjon og kilde til kunnskap i vårt arbeid med å ta vare på naturen og kulturhistorien i Østmarka.

Bildet som illustrerer denne lederen er tatt ved inngangen til Spinneren verneområde i april 2015, da 130 mennesker møtte opp på en regnfull tur til Dølerud. Turen fungerte som en protest mot planen om å legge en grusvei gjennom det nyetablerte verneområdet og tunet på Dølerud, som også var Sverres barndomsparadis. Turen ble et vendepunkt, og Sverres støtte ga oss mot til å kjempe videre. Det ble aldri noe av den grusveien!

Som vi har fortalt mange ganger før, skrev Sverre en skolestil med tittelen «Nasjonalpark i Østmarka» da han var tenåring. Sverre ble også den første utenom styret som ble innviet i våre planer om å foreslå en nasjonalpark i Østmarka. Han deltok begeistret på lanseringa og har siden fulgt ivrig med i alle våre opp- og nedturer. I jubileumsboka vår skrev han følgende:

Nytt fra Østmarka – Medlemsblad for Østmarkas Venner

Ansvarlig utgiver: Østmarkas Venner, Postboks 85 Nordstrand, 1112 Oslo
Redaktør: Helga Gunnarsdóttir
Assisterende redaktør: Bjarne Røsjø
e-post: Bjarne.rosjo@brmedia.no

Forsidebilde: *Sverre M. Fjelstad på tur i Østmarka naturreservat.*
Foto: Gjermund Andersen
Grafisk design, repro og trykking: 07 Media – 07.no
Opplag: 4 500
Frist for stoff til neste nr. er 1. november 2020

TRYKT I NORGE NO-145

Sverre M. Fjelstad ved det første verneområde-skiltet som ble hengt opp ved turstien til Dølerud i april 2015. Foto: Per Erik Fjeld.

«Personlig tror jeg det bare er et spørsmål om tid før nasjonalparken blir en realitet. De fleste naturinteresserte nordmenn vil med tiden innse hvor viktig det er å få vernet et større skogsområde med tilnærmet opprinnelig natur i lavlandet på Østlandet. At området ligger i nærheten av hovedstaden, er et opplagt pluss. Kort sagt: jeg støtter nasjonalparkplanen 100 prosent, og synes det vil være kjempeartig hvis min gamle læremester inne ved Korpåsen skulle få sitt ønske oppfylt. Den naturkyndige eneboeren var faktisk den første til å foreslå en nasjonalpark i Østmarka!»

Kjære Sverre: Nå er tida inne! Den beste gaven til deg i anledning dagen er utvilsomt at Fylkesmannen i Oslo og Viken snart kunngjør oppstart av den formelle verneprosessen som skal føre fram til en nasjonalpark. Kjenner vi deg rett, sender du en stor takk til alle som har bidratt. Og vi sender en stor takk til deg for alt du har betydd, for flere generasjoner nordmenn.

Sammen med deg ser vi fram til åpningen av Østmarka nasjonalpark. Noen år seinere vil vi feire din 100-årsdag i Østmarka nasjonalparksenter, hvor vi arbeider for at dine bøker, filmer og bilder får en rettmessig plass.

Gratulerer med dagen, kjære Sverre!

Styret i Østmarkas Venner 2020–2021

Leder: Helga Gunnarsdóttir 959 92 349

Sigmund Hågvar 917 14 510
Bente Lise Dagenborg 419 22 941
Ingunn Lian Nylund 949 82 006
Johan Ellingsen 909 21 568
Kristin Lund 957 09 166
Varamedlemmer: Bjørn Bakke 915 19 716
Rolf Kristian Medbøe 454 06 262
Jonas Ramsrud 994 15 407

Medlemsregister og regnskap: Ingunn Lian Nylund 949 82 006
E-post til styret og ansatte: fornavn@ostmarkasvenner.no

MILJØMERKET TRYKKERI 07 MEDIA – 2041 0379

Da Østmarkas Venner arrangerte guidet tur med Sverre M. Fjelstad til Dølerud i 2015, ble ca. 130 deltakere med inn til den gamle husmannsplassen. Foto: Bjarne Røsjø.

– Det er naturen og Marka som har formet meg

Av Bjarne Røsjø

Sverre M. Fjelstad er mest kjent som naturfotograf, forfatter og fjernsynspioner – og har rukket utrolig mye i løpet av sine snart 90 år. – Det er naturen og Marka som har formet meg, og som hele tiden har gitt meg ny energi, forteller den folkekjære jubilanten.

Da Sverre M. Fjelstad ble utnevnt til æresmedlem i Østmarkas Venner på foreningens årsmøte i 2010, var det til stående applaus fra en fullsatt sal. – Men jeg har jo bare fått lov til å holde på med det jeg var mest opptatt av og fant mest glede i, sa Sverre i takketalen.

Det er også mange andre som har funnet glede i det Sverre har «holdt på med», og det er sannelig blitt svært så mye (se faktaboksene). De som har vært så heldige å få møte Sverre i løpet av de siste årene – som de ca. 130 som fulgte ham inn til Dølerud på en guidet tur i regi av Østmarkas Venner i 2015 – legger fort merke til at både stemmen, fortellergleden og det sterke naturengasjementet er like sterkt som på 1960-tallet. La oss ta det hele fra begynnelsen.

Røtter i Østmarka

Sverre M. Fjelstad ble født 17. oktober 1930, som sønn av byggmesteren og eiendomsmegleren Sverre Henrik Fjelstad (1896-1983) og hustruen Asta (1900-1977). Hun var norsk-amerikaner og utdannet innen medisin, og arbeidet som sykepleier ved Ullevål. Farfaren Martin (1852-1927) hadde vokst opp på Fjelstad i Østmarka, ca. en kilometer sørøst for dagens Rustadsaga, og gikk på frierføtter til Kattsa ved Nøklevann. Der bodde nemlig Karen (1856-1947) som hadde røtter på Dølerud – et av Sverres kjæreste steder i Østmarka.

Dølerud er en gammel husmannsplass som antakelig ble etablert på slutten av 1700-tallet. Vi vet at Sverres tippoldeforeldre – Anders Gulbransen og Anne Rasmusdatter – bodde der da Sverres oldefar Hans Andersen ble født i 1824. Sverre har fortalt at bestemoren Karen og søsteren Andrine var gjeterjenter på Dølerud da de var barn, og han har mange gode minner om Dølerud og bestemors historier om livet i Østmarka på denne tiden.

Tiuren som ble landskjent fra Naturmagasinets vignett ble filmet inne på Spinneren. Foto: Sverre M. Fjelstad.

NRKs natur-stemme

Sverre M. Fjelstad fyller 90 år 17. oktober. Han er kanskje aller mest kjent for å ha skapt sitt eget tv-program, *Naturmagasinet*, hvor han var programleder fra 1966 til 1974. NRKs naturprogram i dag heter *Ut i Naturen* og er en direkte etterkommer av Sverres skapning.

Fra 1965 til 1987 lagde han dessuten radioprogrammet *Dyreliv på våre kanter* hver lørdag, sammen med Arne Græsdal. Han var også med på å starte *Nitimen* og *Reiseradioen* og var i flere år fast medarbeider i disse programmene.

I 2015 ville Bymiljøetaten i Oslo legge en grusvei gjennom tunet på Dølerud. Østmarkas Venner og flere andre miljøorganisasjoner protesterte, og daværende miljøbyråd Guri Melby ble med Sverre M. Fjelstad og ØV på befaring. Enden på visa var at grusveien ble skrinlagt. Foto: Bjarne Røsjø.

Oslo kommune kjøpte Dølerud i 1971, og etter noen år begynte stedet å forfalle – men etter en omfattende oppussing ble våningshuset tatt i bruk som DNT-hytte i 2015. Dølerud har i alle fall noe av æren for at Sverre preget en hel generasjon nordmenns forhold til naturen, for mange av dyrene som ble vist fram i Naturmagasinet var filmet og fotografert i nærområdet. Tiuren som ble landskjent fra Naturmagasinets vignett ble filmet inne på Spinneren.

Sverre vokste opp på Bekkelagshøgda og begynte å ferdes i Østmarka fra han var en neve stor, som oftest sammen med faren.

– Far var jo en gammel Østmarka-traver og hele familien var «hjemmehørende» i Marka, så det falt naturlig at han tok meg med på tur. Jeg husker det ikke selv, men far har fortalt at jeg satt i sekken hans på de første turene. Da jeg kunne stabbe litt selv tok han meg med inn til blant annet Dølerud og Spinneren, fortalte Sverre da han ble intervjuet for denne artikkelen i midten av juni 2020.

Både faren og moren hadde jo jobber å passe, så Sverre begynte å gå alene i skogen lenge før han nådde skolealderen. Han var bare sju år gammel da han overnattet alene i skogen første gang! Etter at Sverre hadde begynt på skolen, måtte han fortsatt ut i Østmarka hver bidige dag for å følge stille stier og dyretråkk.

Sverres far var hjemmefrontsmann under krigen og kjente Max Manus, og det var grunnen til at Sverre etter krigen oppsøkte mange steder hvor Manus hadde vært. Han lå blant annet mye i en tidligere Milorg-køye på ei hylle vest for Kløftetjern, og den koia kom til å bety mye for ham.

– Der lå jeg ofte mutters alene, kanskje i selskap med ei bikkje av og til. Det var jo ren villmark der inne den gangen, til tross for at dette ikke er langt fra Vangen. Jeg opplevde mye av det du kan kalle skogens mystikk der inne; det var blant annet en stor elg med partiell albinisme som holdt til der inne. Dette gjorde sterke inntrykk i et guttesinn, forteller han.

Den ukjente sangerkarrieren

Sverres enorme innsats som forfatter og fotograf kunne vært nok til å fylle et helt liv, men i unge år hadde han også en vellykket karriere som sanger! Han var nemlig med i sangkoret *Olavsguttene* fra han var åtte år gammel, og der sang han en alt-stemme helt til han kom i stemmeskiftet. Deretter fortsatte han i mange år som baryton, og både som gutt og ung mann var han med på flere USA-turneer i *The Singing Boys of Norway* – som koret het i utlandet. Sverre er sannsynligvis den eneste norske naturfotografen som har sunget i et av verdens mest berømte konsertlokaler, Carnegie Hall! Olavsguttene ble etablert av dirigenten Ragnvald Bjarne i 1927 og var i drift helt til Bjarne døde i 1964.

Da Sverre var i begynnelsen av 20-årene, jobbet han og fetteren Knut med hogst for Losby i området rundt Slepptjernet. De bodde i ei koie ved Sør-Skytten, nær sørenden av Elvåga, men så var det altså korøvelser på kveldstid to dager i uka. Da la Sverre ned øksa ved Slepptjernet i 14-tiden og jogget tilbake til koia ved Sør-Skytten. Der spiste han litt havresuppe (næringsrik «fast food»!) før han jogget videre til Skullerudkrysset, hvor onkelen Sigurd Fjelstad hadde en gård.

– Der sto sykkelen min, og så syklet jeg til Bekkelagshøgda og tok trikken videre til sangprøvene på Majorstuen skole. Prøvene varte vel en halvannen times tid, og så var det samme veien tilbake. Da jeg kom tilbake til koia ved Elvåga var klokka blitt 11 eller halv tolv på kvelden. Dette drev jeg med hele høsten og den påfølgende vinteren, forteller Sverre.

– Jeg må ha vært i veldig god form? Men min mor ble forferdet fordi jeg ble så mager, så jeg var ofte innom hos foreldrene mine og spiste litt før jeg dro til skogs igjen, tilføyer han.

27 bøker fra Afrika og Østmarka

Sverre M. Fjelstad har gitt ut til sammen 27 bøker, og de fleste av disse inneholder naturfotografier og fortellinger fra Østmarka – eller Afrika. Som eksempler kan nevnes *Østmarka naturreservat – Oslos siste villmark* (1994), *Nye naturmagasinet – Fra Korpåsen til Kilimanjaro* (1973), *I skogen året rundt* (2000) og *Mitt liv i villmarka* (2006). Bøkene er for lengst utsolgt fra forlaget, men de som vil lese en av Sverres tekster kan finne flere kapitler av ham i Østmarkas Venners jubileumsbok – *Hyllest til Østmarka* – fra 2016. Der skriver han blant annet om «Østmarkas ville pattedyr og fugler», som han vet mer om enn de fleste andre.

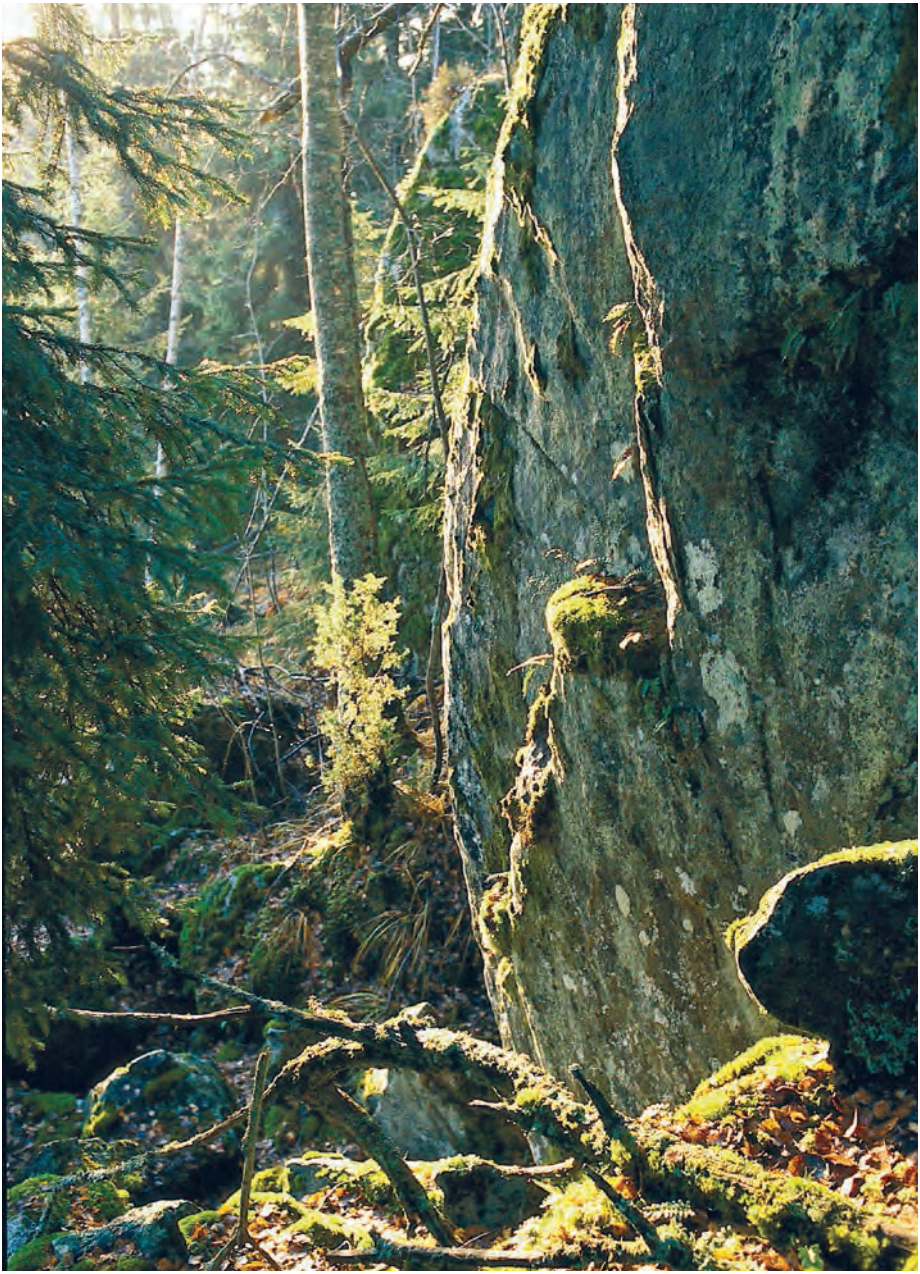

Østmarka byr på storslåtte utsikter – og mystiske skogsinteriører som dette. Foto: Sverre M. Fjelstad.

Da Sverre kom hjem til Norge etter en turne som voksen sanger i Olavsguttene, ble Ragnvald Bjarne plutselig kontaktet av selveste Leif Juster – som var direktør på Edderkoppen teater og en av Norges morsomste menn gjennom tidene. Juster hadde nemlig mistet en sanger i ensemblet sitt, og nå lurte han på om en av Olavsguttene kunne steppe inn på kort varsel? Dette endte med at Sverre fikk en rolle i en operette som het «Boys in Blue».

– Jeg både danset og sang, og en dag kommer det plutselig en ung mann inn i garderoben min og presenterer seg. Det var skuespilleren Jan Voigt fra Centralteateret, og han fortalte at de skulle sette opp Flaggermusen. Der ville han ha med meg, og dermed fikk jeg rollen som prins Orlofsky! Dette har jeg visst aldri fortalt offentlig før, forteller Sverre.

– Jeg har ofte fått høre at livet mitt har vært så fullt av kontraster, og noen synes kanskje at dette er litt rart. Det er jo veldig langt fra Carnegie Hall til koia ved Kløftetjern. Men jeg ville ikke vært uten noen av delene, for kontrastene har faktisk holdt meg oppe og gitt meg mye inspirasjon! Men jeg vil også gjerne understreke at jeg alltid har vært – først og fremst – et naturmenneske. Uansett hva jeg har gjort i livet mitt, også i de urbane miljøene, så har naturen hele tiden vært en vesentlig del av meg. Jeg føler meg liten i naturen, for naturen er stor og overveldende. Men det er naturen og Marka som har formet meg, og som hele tiden har gitt meg ny energi, forteller han.

Inspirert av Korpås-Olsen

Sverre har hatt flere inspirasjonskilder i sitt liv, og eneboeren Korpås-Olsen (Olaf Olsen, 1874-1952) har vært en av de viktigste. Korpås-Olsen bodde først i en enkel hule ved foten av den bratte Skullerudåsen, i den delen av åsen som kalles Korpåsen. Her hadde han tilhold noen somre før han flyttet til en mer permanent bolig litt lenger sør i åsen. Han hadde fått tillatelse av Aker kommune til å føre opp en enkel, liten hytte som han bodde i både sommer og vinter.

Sverre var antakelig tenåring da faren tok ham med til skogs for å møte Korpås-Olsen for første gang. – Jeg husker at han var veldig vennlig, og vi ble etter hvert godt kjent. Han ble også en viktig læremester for meg, forteller Sverre.

Den gamle eneboeren innså tidlig at det måtte innføres restriksjoner på menneskenes bruk av naturen, for å sikre den for kommende slekter av mennesker og dyr. Spesielt ivret han for vern av den riktig gamle skogen, og dette inspirerte unge Sverre til å skrive stil om «Østmarka som nasjonalpark» mens han gikk på gymnaset. Dette er nå

Aftenposten, Villmarksliv og Fotografi

Sverre skrev minst en artikkel hver uke om dyr og natur for Aftenpostens morgenutgave på 1960- og deler av 1970-tallet. I 1972 ble han fast medarbeider i A-magasinet, og hans side der – *Naturen rundt oss* – bestod uten avbrudd i 21 år, til uketidsskriftet gikk inn i 1993. I samme periode skrev han også minst en artikkel hver måned for bladet Villmarksliv, som han var en av initiativtakerne til. Bladet Fotografi var også en av hans ideer, og han bidrog jevnlig med bilder og artikler.

Det eneste bildet som finnes av Korpås-Olsen (til venstre i bildet) ble tatt av turgåeren Erling Ingebretsen omkring 1949.

mer enn 70 år siden, og i dag gleder Sverre seg stort over at drømmen om en nasjonalpark i Østmarka endelig ser ut til å bli realisert.

– Korpås-Olsen satte meg også på mange andre tanker, og mye av det han «prediket» gikk i oppfyllelse. Han spådde til og med at jeg skulle få mitt eget fjernsynsprogram! Dette var før fjernsynets tid i Norge, men han hadde jo hørt om at fjernsynet var kommet i andre land, minnes Sverre.

Korpås-Olsen var preparant og tjente av og til noen kroner på å skyte dyr som han stoppet ut og solgte. Men han gikk også på andejakt om høsten for å skaffe seg mat, og på disse turene fungerte Sverre som Korpås-Olsens fuglehund! Korpås-Olsen skjøt endene mens de lå ute på vannet – som ender gjør – og Sverre svømte ut og hentet dem.

– Andejakta foregår jo ganske seint på høsten, så det kunne være ganske kaldt i vannet. Jeg husker blant annet at det ble mange kalde svømmeturer i den lille putten på Olavsmyr, en snau kilometer innenfor Grønmo, forteller Sverre – og ler sin karakteriske latter ved tanken på et originalt minne.

Inspirasjon fra flere retninger

Korpås-Olsen var altså en viktig inspirasjonskilde, men Sverre nevner også gjerne den amerikanske forfatteren, filosofen og friluftsliv-talsmannen Henry David Thoreau (1817–1862) som inspirator. I ungdommen kunne Sverre ofte føle seg litt alene som talsmann for miljøvern og ærefrykt for livet. Men da

han senere leste Thoreaus skildring av «livet i skogene», oppdaget han at andre hadde tenkt de samme tankene hundre år tidligere.

Sverre gikk ikke bare og *tenkte* på naturen og *opplevde* naturen – han ville også *fortelle* om den. Det førte til at han leverte sin første artikkel til Nordstrands Blad da han var bare 12 år gammel. Der ble han etter hvert godt kjent med den skrivende redaktøren Herman Sæther (1920-2009), som senere ble journalist i Østlandets Blad på Ski og en avholdt mann i lokalmiljøet. Sæther hadde jobbet et par år i Tanzania etter krigen som «supervisor» for 50-60 mann i en diamantgruve.

– Det var flere grunner til at jeg begynte å dra til Afrika for å filme og skrive bøker, men Herman var nok den første som inspirerte meg. Han var alltid svært vennlig når jeg kom for å levere stoff til avisen, og da fortalte han ofte mye interessant om Afrika, forteller Sverre.

Jordbruksristninger i Ekeberg-skogen

Da Sverre var i tjue-årene, fant han også noen merkelige fordypninger i grunnfjellet flere steder i Ekeberg-skogen. Han mente de måtte være laget av mennesker og kontaktet den kjente arkeologen Anders Hagen ved Oldsakssamlingen i Oslo. Hagen gjorde store øyne da han fikk se «bergkunsten» og utbrøt spontant: «Gratulerer unge mann, du har funnet jordbruksristninger fra bronsealderen!»

Hendelsen ble starten på et langvarig samarbeid: Sverre fant en mengde slike ristninger, som så ble godkjent og registrert av Anders Hagen.

Sverre deltok på møtet da ØV lanserte ideen om en nasjonalpark i 2012, og Ola Elvestuen – som da var byråd for miljø og samferdsel i Oslo kommune – ble en overbevist tilhenger. Foto: Steinar Saghaug.

En tid etter Ekeberg-funnene ble Sverre kontaktet av arkeologen Poul Simonsen ved Tromsø museum. Kunne Sverre tenke seg å delta i utgravninger på Senja og i Sør-Varanger? Sverre tok ingen betenkningstid, svaret var kort og godt JA!

I dag karakteriserer Sverre tiden som arkeologisk medarbeider i Troms og Finnmark som svært spennende og lærerik.

Første fargefilm fra en orreleik

Den norske zoologen og filmprodusenten Per Høst begynte snart å legge merke til Sverre, som etter hvert hadde skaffet seg et filmkamera i tillegg til stillbilde-kameraet.

– Dette var tidlig på 1950-tallet, og på den tiden fantes det ikke en eneste god film av orrhaneleik i farger. Grunnen var at orrhanene ofte flyr opp i tretoppene når de spiller solspillet, og der var det vanskelig å filme dem på grunn av alle greinene. Det

tidligere gryspillet på bakken klarte vi ikke å filme i det hele tatt, fordi det var for mørkt før sola sto opp. Filmene på den tiden var jo ikke så lysfølsomme som de er i dag.

– Men Per Høst fant ut at det lå en orreleik på toppen av en ås mellom Nissedal og Drangedal, og der hadde ikke orrhanene noen trær å sette seg i! De måtte altså fortsette solspillet nede på bakken, og der kunne jeg filme dem. Disse opptakene av en orreleik i farger ble visst min første «bragd» som filmfotograf, forteller Sverre.

Per Høst skrøt uhemmet av opptakene til alle som ville høre og rekrutterte Sverre som fotograf til innspillingene av Same-Jakki, som hadde premiere i 1957. Dette skulle bli en helaftens halvdokumentarisk film om samene, og møtet med denne nordiske urbefolkningen ble en viktig begivenhet i Sverres liv.

Urfolksvennen og antirasisten

Opptakene til Same-Jakki foregikk i 1955 og 1956, og Sverre oppdaget fort at livet hos samene hadde mange fellestrekk med livet hos nordamerikanske urfolk – som han allerede hadde besøkt. Moren var jo norsk-amerikaner og hadde introdusert Sverre for athabascaene, blant andre Cree-folket i Canada.

– Du kan gjerne skrive at oppholdene hos disse naturfolkene har gitt meg veldig mye lærdom og inspirasjon. Jeg hadde ikke vært den samme hvis jeg ikke hadde hatt så god kontakt med både samene og flere av Amerikas urfolk i en årrekke, understreker Sverre.

Samene som deltok i innspillingen av Same-Jakki var veldig interessert i å høre om sine amerikanske urfolksfrender, og da Sverre besøkte urfolkene i Nord-Amerika etter to år i Sameland hadde han mye å fortelle der også.

– Cree-folket var interessert i å få vite alle slags detaljer om samene og mente blant annet at det var genialt at de hadde sennegras i skoene! Men de var litt mer skeptiske til samekniven, for den liknet da mer på en øks enn en kniv, minnes Sverre.

Oppholdene hos samene og Nord-Amerikas urfolk førte også til at Sverre ble mer klar over rasediskrimineringen som var – og er – utbredt i både Norge og Amerika og de fleste andre steder. Denne rasediskrimineringen opplevde han på nært hold, og det kommer han aldri til å glemme.

– Jeg har aldri sett på mennesker med en annen hudfarge eller kultur som noe mindreverdig, uansett om jeg møtte dem i Norge eller Amerika eller Afrika, og den holdningen har hjulpet meg veldig mange ganger. Det gjelder om å ikke føle seg overlegen, for vi er jo ikke noe bedre enn andre folk. Jeg selv og de fleste andre hadde ikke engang overlevd i de villmarkene som Amerikas og Afrikas urfolk og samene har levd i gjennom generasjoner, og denne kunnskapen har de beholdt der de er i dag. Dette og mere til bør vi beundre dem for, istedenfor å se ned på dem, mener Sverre.

Langdistanseløperen

1950-tallet var i det hele tatt en travel periode for Sverre, for det var på denne tiden at han også ble kjent med den store engelske langdistanseløperen Gordon Pirie (1931–1991). Sverre bodde i nærheten av Ekebergsletta og løp ofte på tur med en stor riesenschnauzer, og en dag møtte han en høy og

Hunden Kiro, sønnen Ulv og kona Anne-Kathrin nyter utsikten i Østmarka for noen tiår siden. Foto: Sverre M. Fjelstad.

tynn løper med et uvanlig elegant steg. De to kom snart i prat, og dette ble starten på et langvarig vennskap. Pirie bodde blant annet hjemme hos Sverres foreldre på Bekkelaget i perioder.

Det er ikke så mange som husker Gordon Pirie i dag, men han satte altså fem verdensrekorder i løpet av karrieren. Hans *annus mirabilis* var 1956, da han først satte verdensrekord på 5000 meter på Krohnsminde stadium i Bergen 19. juni. Tre dager senere satte han verdensrekord på 3000 meter i Trondheim med tiden 7:55,5 – den tredje i verden som løp under åtte minutter.

Sverre og Gordon begynte etter hvert å løpe i Østmarka sammen, og engelskmannen ble snart en ihuga Østmarka-ambassadør.

– Da en av Oslo-avisene spurte Pirie om hvorfor han var i så god form, svarte han at bodde hos en veldig rar fyr, som han løp i Marka sammen med! Jeg holdt fint følge med ham på småstiene i Østmarka, men på Bislett ville jeg ikke hatt en sjans, forteller Sverre.

Verdens fineste skau

Østmarkas Venner fylte 50 år i 2016, og da Sverre holdt en tale til jubilanten under bursdagsfesten i Bøler kirke sa han at Østmarka er verdens fineste skau.

– *Hva er det fineste stedet i Østmarka? Hvis jeg skulle ta med noen på tur der for første gang?*

Sverre kvier seg og klarer slett ikke å peke ut *ett* fint sted i Østmarka, for her ligger jo

Bukketjernet – et av de fineste stedene i Østmarka. Foto: Sverre M. Fjelstad.

perlene på rekke og rad. Eller rettere: Strødd utover i terrenget.

– Nei, nå spør du vanskelig! Hvis det var en amerikaner som var vant til Yellowstone, ville jeg kanskje tatt med vedkommende opp på Tømmerås og vist fram utsikten til snøfjellene i det fjerne. Men vi har jo også disse bortgjemte dalene inne i reservatet, hvor alt det hemmelighetsfulle foregår, hvor dyrelivet fortsatt er nokså uberørt, uten et virvar av merkede stier. Det er veldig viktig å verne slike områder, slik at det fortsatt blir mulig for kommende generasjoner å oppleve en villmarks-stemning.

– Og så må jeg nevne alle de små og halvstore tjernene som mange setter så stor pris på. Jeg liker blant annet å dvele ved Bukketjernet og Bøvelstadsvarttjern. Der kan du fortsatt oppleve en tilnærmet uberørt villmark, til tross for at det egentlig ikke er særlig langt til parkeringsplassen ved Bysetermåsan, tilføyer Sverre.

Hederspris og engasjement

I juli 2020 kom den gode nyheten om at Sverre var tildelt Friluftslivets hederspris, som takk for at han hadde «trollbundet publikum med sine TV-programmer, filmer og bøker fra naturen» i flere tiår. Prisen eies og deles ut av fellesorganisasjonen Norsk Friluftsliv og festivalen Friluftsliv for alle.

– Sverre M. Fjelstad har betydd mer for friluftlivsinteressen for de aktuelle generasjonene i løpet av tre tiår enn de aller fleste. Mange av disse har igjen inspirert nye generasjoner. Friluftslivstradisjonen står sterkt i Norge. Dette kan Fjelstad ta en del av æren for, skrev juryen i sin begrunnelse.

Sverre lever ikke lenger i offentlighetens søkelys, men bruker isteden tiden sammen med kona Ann-Kathrin og familien. Han er fortsatt levende opptatt av norsk samfunnsliv og særlig alt som angår naturvern, og Østmarka er fortsatt en viktig del av livet hans. Da Nytt fra Østmarka intervjuet ham i juni, hadde han bare fem minutter tidligere kommet inn igjen etter en tur til Karismyr og Dryppet – eller Drøppet som bestemoren kalte det - en vannstråle som tilsynelatende kommer rett ut av berget. Men der var det nesten tørt i den intense juni-heten, så Sverre måtte ta seg et glass vann før intervjuet kunne begynne.

Bukett for nasjonalparken

– Jeg mener fortsatt at Østmarka er verdens fineste skau! Men Norge har ikke en nasjonalpark i denne landskapstypen fra før, og det er en stor mangel. Jeg har filmet i skogene i nasjonalparkene i både Ormtjernkampen og Gutulia og Femundsmarka, og jeg kan underskrive på at Østmarka er noe helt annet. Derfor er det viktig at vi nå får vernet biotoper av en type som mangler i nasjonalparkene, og så er det viktig å fortelle at dette skal bli en «brukspark» uten strenge restriksjoner. Det er visst fortsatt noen som tror at dette blir en nasjonalpark som skal gjerdes inn, men det er jo ikke sant i det hele tatt!

– Derfor er jeg veldig glad for at Østmarkas Venner følger opp tanken om en nasjonalpark så sterkt som dere gjør. Jeg vil gjerne gi dere en stor bukett, for ØV er blitt en verneforening som veldig mange snakker om – ikke bare medlemmene. Dere har gjort en fantastisk innsats, som har ført til at dere er blitt godt kjent langt utover i kongeriket!

Jostein Hellevik hadde Sverre M. Fjelstad som brevvenn i guttedagene!

– Aldri har noen formidlet natur så hjertelig!

Tekst og foto: Jostein Hellevik

Jostein Hellevik er sauebonden, naturelskeren og naturfotografen som har bygd opp Dalen Villmarkssenter i Telemark. Det hele begynte for mer enn 50 år siden, da Hellevik var bare guttungen og fikk Sverre M. Fjelstad som brevvenn.

Ved Dalen Villmarkssenter har Jostein og kona Maj-Lena tatt imot naturfotografer fra hele verden til unike møter med blant annet ørner, falker, ugler og hauker. Hellevik driver også produksjonsselskapet *Villmarksfilm*, og i januar 2020 ble selskapets første tv-serie i fem episoder vist på NRK. Serien het kort og godt «Fotobonden» og handlet om Josteins og kona Maj-Lenas liv på og rundt gården Døli og Dalen Villmarkssenter.

«Fotobonden» har aldri lagt skjul på at Sverre M. Fjelstad har vært en stor inspirasjonskilde, og tv-serien avslutter med at han går inn i skogen og legger et takkebrev i ei postkasse som det står Sverres navn på. Østmarkas Venner har fått tillatelse til å gjengi en litt forkortet utgave av brevet.

Fotobondens brev

Kjære Sverre ...:

Jeg er deg evig takknemlig!

Det er tikket av sted mer enn 50 år siden forrige brev til deg. Vår fellesnevner, lidenskapen for norsk natur, har bare vokst seg sterkere fra guttepjokk og frem til i dag.

Du kom som en flodbølge inn i tv-ruta til et helt folk. Som en naturens rockestjerne, forflyttet du deg på trugevis i laussnøen med langbeint kamerastativ og spennende fortellerstemme. Du gav oss raust og inderlig en behagelig måte å sanse natur på. Aldri har noen formidlet natur så hjertelig!

En hel generasjon satt trygt i ryggsekken din og fikk følge deg på utallige turer gjennom skog og mark. Noe av det jeg syntes var så fasinerende, var at du på din særegne måte fikk oss til å bli bergtatt av noe så enkelt som en kjøttmeis på fuglebrettet.

Etterdønningene dine fra den gang lever fortsatt, og hadde du nå vært ei flue som satt i en laftesprekk over middagsbordet vårt, tror jeg du ville blitt overrasket over hvor mange ganger ditt navn blir nevnt i positiv og varm forstand blant våre mange gjester. Du er dypt inni ryggmargen på min generasjon, og det er vel derfor det føles som om jeg skriver på vegne av så mange flere enn meg selv.

At du i hele tatt tok deg tid til å være min brevvenn, imponerte min mor. Hver onsdag fortalte hun med stolthet til syforeningsdamene om siste nytt med fjernsynslegenden. Personlig følte jeg det mer som et varmt vennskap, der du forsto at i andre enden av brevarket befant det seg en overivrig smågutt som kanskje gjenspeilte deg selv.

Jeg står i takknemlighetsgjeld til deg. Det var du som viste meg veien inn til hjertet av norsk natur. Derfor er du nok indirekte årsak til mange av mine veivalg senere i livet.

Jeg begynte et kjedelig yrkesliv, og det tok noen år før jeg sakte ble klar over at det var mulig å kombinere jobb og natur. Den dag i dag, grubler jeg fortsatt på om det var din påvirkning alene som førte til alle de rare veivalgene jeg har tatt, og som igjen skjenket meg en drøss med naturopplevelser som sitter langt inni beinmargen.

«Gammel kjærlighet ruster ikke» sier et ordtak. Det tror jeg gjelder oss begge. Jeg er helt sikker på at din hengivenhet til naturen ikke har stagnert eller blitt mindre med årene. Men jeg tror at årene gir oss opplevelsene på en mer ydmyk, detaljert og takknemlig måte. Medfølelse med flotte alderstunge trær som har fått lov til å leve til de dør. Ingen

skog lever bedre enn den som får dø i fred, pleier jeg å si. Når egen kropp begynner å ruste, og det begynner å knirke litt i leddene, da skjønner en mann den store sammenhengen bedre, og man kan ta seg tid til å la seg begeistre over hvor finurlig og skjørt sammensatt alt er.

I veldig voksen alder, tok jeg og min store kjærlighet et valg. En avgjørelse basert på magnetisk tiltrekning til naturen og et ønske om å bo så nært som mulig til et sted der naturen har naturlig puls. Det er snart 14 år siden vi snudde ryggen til byen og søkte skogens ro oppi et bratt landskap i øvre Telemark. Her på dette lille gårdsbruket har vi et 30 meters flatt tun, resten er bratt opp eller ned.

Hver morgen starter med et lite høydepunkt. Nemlig det å gå bort til alle vindu for å se hvem som kan være like utenfor. For meg kan det sammenlignes med ei naturlig tv-rute. Det kan være ei spurveugle, eller en hønsehauk som er lysten på ei av brevduene våre til frokost, eller grevlingen på søken etter hva som helst. Vinterdagene med nysnø, avslører reven som gikk på låvebrua i natt og at røyskatten krysset tunet i travle lange byks.

På en kald februarkveld hører en det aller første vårtegnet i form av ei hukrende perleugle oppi lia. Harespor og rådyrspor ser en overalt rundt gården, og det hender at gaupa krysser kloss inntil husveggen her.

En av de mest givende stundene jeg har her, er kaffekoppen på tunet en grytidlig vårmorgen. Alle fuglene stiller i bunad og er i flørtende humør som smitter. Grågåsa oppi blåhimmelen fyller det øverste lydrommet med lystig kakling på vei nordover. Linerla spankulerer rastløst i strålende humør, og spettene dundrer i trestammene og snakker med hverandre, mens svalene bygger reir i mønet på låven. Harmonien da er på vei mot fullkommenhet og smitter litt inn i hodet og smører hjertet mitt. Kanskje er det årets høydepunkt, da det føles så behagelig godt.

Noen uker etter, er det kampen om å beskytte og overleve som gjelder, og da er lydbildet helt annerledes. Noe av det mest spennende vi har her, er gaupa. Det å få den foran kamera, er uhyre vanskelig, men det er årets viktigste oppgave; et møte med gaupa!

I hele vinter forsøkte jeg iherdig. Den var her og forsynte seg med fire rådyr uten å være foran kamera. Ei kald vinternatt gikk den like bak kamera og drepte et rådyr, og den krysset foran, like under en kolle, slik at kamera ikke fikk den. Og i våres, klarte den jaggu å krysse like foran på perfekt avstand, uten at kamera løste ut? Spøkelsesgaupe!

Jeg elsker usynligheten dens og beundrer henne så mye. Det å søke etter spor på gaupas hjemmebane er fasinerende. Brutalt og vakkert landskap uten fotfeste, der en skulle tro at ingen kunne ferdes. Jeg har mang en gang sittet i behagelige alenetanker i bålrøyken og grublet tanker der din stemme, Sverre, svirrer i hodet mitt.

Hønsehauken speider etter frokost.

Linerla er et kjært vårtegn.

Gaupa er vel et av de få dyrene jeg aldri blir skuffet eller lei meg over å ikke overliste, det er sånn den overlever. Jeg prøvde også å fange lyden av gaupeskrik på tape, men også der overvant hun meg. Sannsynligvis lå den under ei kjolegran i snøværet den natta.

Når vi byttet årstid, hadde jeg fortsatt ikke fått gaupa foran kamera. Å gi opp er ikke et tema!

Vårens etterslep kan også gi fine muligheter. Et romantisk brev skrevet i gaupepiss fra Amerika skulle vise seg i å gi lottogevinsten. Ei flott norsk gaupe kom tuslende ut av skogen og bort til området hvor pisset var sprutet på ei gammal alm. Kun tre meter ifra, satte den seg ned og markerte. Når jeg studerte filmopptaket viste det seg en fin bul på magen som fortalte at hun var drektig!

Lykken etter et slikt møte kjenner du jo til. Det er en slags innvendig lykke som bobler i magen for alltid. Men det at den bærer med seg nytt liv, inn i denne merkelige verden der rovdyrhat og menneskets hissige kamp etter å få overstyre naturen gjør at gleden blir bare halv. Den andre halvparten er dyp sorg. Sorg over at en susende blykule treffer de unge gaupekroppene. Gjennomsnittsalderen på ei gaupe i Norge er fire år, så de går utvilsomt en fæl fremtid i møte.

Spurveugla og flaggspetten.

For ikke lenge siden løftet et helikopter seg med skarpladde skyttere som fløy over to ulver som flyktet for livet innover de norske skoger. Totalt sjanseløse blir de slaktet ned med tillatelse fra en regjering som gang på gang gjør oss verdenskjent som klodens største rovdyrhatere.

Det er heller ikke lenge siden to flotte havørner fløy inn i mitt distrikt her hjemme. De kunne vært noen flotte attraksjoner for turistnæringen og reiselivet. Og selv om de er totalfredet, ble de begge to skutt ulovlig. Det er vanskelig å ta inn over seg at slikt i det hele tatt skjer, og så uendelig trist at slike lovløse tilstander i etterkant blir applaudert med «likes».

Jeg har sittet med filmkamera på stativ, nøyaktig på samme sted som du satt for over 35 år siden. Og tittet på skrå ned i et fiskeørnreir plassert på ei lita furuklynge midt i et vann, her i Telemark. Jeg koste meg med dem fra ganske tidlig i august, og til de startet den lange reisen til Afrika i starten av september.

Når jeg var der med mitt moderne utstyr, da smakte jeg på vanskelighetsgraden, og tenkte over hvordan du må ha strevd med datidens utstyr. Respekten for det du gjorde den gangen økte sterkt, der jeg satt i myra.

Du hadde den gangen mer natur å boltre deg i, men kanskje følte du på den samme usikkerheten og fortvilelsen som vi opplever i dag? Alle tegn i tiden peker feil vei.

Å være en verner, blir oversatt til festbrems, og vi overlater noe skamfullt til våre etterkommere.

Vi forlater ei tid som er umulig å gjenskape. Vi gir smulene på brødfjøla til våre etterkommere, sammen med et vagt smil i håp om tilgivelse.

Tidene har forandret seg siden din aktive tid ute, og de fleste har skjønt at naturen ikke er uendelig, men vi klarer likevel ikke stanse velferdsfesten. Det som er så trist, er at vi har passert den åpenbare tålegrensen og veldig få tegn i tiden tilsier at vår generasjon er villig til å innse det.

Jeg håper du har det bra Sverre, på alle måter. Tiden begynner å innhente deg, og når jeg hørte du bodde i en skog, så tenkte jeg at «selvfølgelig» gjør du det. Hva er vel mer naturlig enn at den eldste i flokken, trekker seg litt tilbake når det siste verset er innen rekkevidde. Refrenget har brent seg dypt inn i sjela på det norske folk og vil bli nynnet i fremtiden for alle du har berørt. Jeg håper så inderlig at du får en fin og behagelig reise.

En lang reise med mange fine stunder og opplevelser kloss inntil en pulserende og levende natur. Og, skulle du få lyst til å dele en kaffekopp inni skogen med en voksen guttepjokk, så mer enn gjerne Sverre, det ville vært en ære!

Er deg evig takknemlig ...

Jostein

Fiskeørnen stuper ned fra redet og griper en fisk.

Gaupa i vinterskogen. Foto: Odd Kjølstad

Takk for alt du lærte meg!

Tekst: Odd Kjølstad

Jeg sitter og lener meg mot en furulegg oppe i skogen. Utsikten er upåklagelig, og jeg kan høre fuglene rundt meg og i dalen nedenfor. Fotoapparat har jeg ikke råd til, men kikkert har jeg med, lånt av min far. Det å sitte slik helt stille på indianervis med halvåpen munn, helt urørlig i mer enn 30 minutter og lytte, var vondt for rygg og knær.

Så var det å ferdes lydløst i knusktørr skog, med vinden i riktig retning, uten å bli oppdaget av elg og hjort. Dette førte mange ganger til at de ikke oppdaget meg før jeg var på bare noen meters hold.

Så var det de små detaljene: Det å oppdage maurgatene på skogbunnen, øyenstikkeren med summende vingeslag over tjernet, og insektene som fløy med rakettfart gjennom skogen på varme sommerdager.

Og så de store rovfuglene da, fra kongeørn til dvergfalk. Lange turer og overnattinger måtte til for å komme dem på nært hold. Nå krevde det også litt mer av utstyr og kløkt, for et haukeblikk kan en ikke så lett unngå. Sommerjobb med potetplukking og hesjing på slåtteteigen førte til penger i kassa, nok til et plastkamera. Sorthvitt film var det også, men noe som liknet et motiv av hauken ble det på filmrullen.

Det å sitte i en barhytte krevde også sitt for ikke å bli oppdaget. Alle bevegelser skulle

være langsomme og fallende, slik som løvet faller mot bakken om høsten. Lyder som kremting, hosting og klirring i metall og glidelås måtte også unngås på det sterkeste. Dette for ikke å bli oppdaget og skremme dyret eller fuglen jeg hadde på kloss hold.

Gaupa sin list i vinterskogen ble også en opplevelse, der jeg fikk den på noen meters hold. Hvor fant jeg disse fortellingene om det å skulle ferdes på indianervis ute i naturen, det å kunne tyde sportegn, få dyrene på nært hold, bli inspirert av mauren på skogbunnen og de store rovfuglene fra skogen og fjellet? Dette lidenskapelige forholdet til naturen vokste frem i tiårsalderen og skulle bli min hovedinteresse og ta nesten all min fritid senere i livet.

Nå i voksen alder kan jeg se tilbake på fantastiske naturopplevelser, takket være den inspirasjonen som Sverre M. Fjelstad ga meg i ung alder fra sine utallige bøker, tv-programmer på 60- og 70-tallet og radioprogrammer. Uten denne inspirasjonen hadde jeg muligens ikke sittet i skogen i kamuflasjetelt i flere hundre timer og betraktet hønsehauken, vært blåfrossen på beina etter å ha fått bilder av kongeørna i januarlyset, eller ligget på skogbunnen og betraktet maurens ferd gjennom skogen en varm sommermorgen. Som Sverre ville sagt det: Det var en morgen jeg sent vil glemme, det var en fantastisk morgen.

Tusen takk, Sverre, for det livet i naturen du har gitt meg, for å ha vært en mentor for meg, og for alle de flotte samtalene vi har hatt sammen.

Gratulerer med dagen!

Odd Kjølstad er en av Norges mest kjente naturfotografer. Han er født og oppvokst i Surnadal på Nordmøre.

Hønsehauk i vårskogen. Foto: Odd Kjølstad

Sjelden har en hederspris vært mer fortjent

Sverre M. Fjelstad har betydd veldig mye for veldig mange mennesker. Her forteller seks ressurspersoner fra ulike felt om sitt forhold til jubilanten.

Hvorfor ble jeg biolog? Det er klart at Sverre M. Fjelstad er en vesentlig grunn til det. Naturmagasinet var favorittprogrammet der jeg satt klistret til svart-hvitt skjermen og fikk oppleve dyrelivet både i norske skoger og på afrikanske savanner – og drømte om at jeg selv en gang kunne studere naturen. Det var ikke bare kunnskapen det dreide seg om, men entusiasmen. Takk for all inspirasjon!

Dag O. Hessen, professor i biologi ved Universitetet i Oslo

Foto: Bjarne Røsjø

Sverre M. Fjelstad kom man ikke utenom i min ungdom. Heller ikke jeg, som vokste opp i et hjem uten tv, og der radioen stort sett bare var i bruk til klassisk musikk, skøyteløp og skirenn. For Fjelstad slo igjennom lydmuren, fra naboens tv. I hjemmestrikket genser, blant fururøtter i studio og med omstendelig uttale etter tidens standard. Svarthvit tv om svarthvit fluesnapper – og tusen andre ting. Til musikk av Maurice Ravel. Sverre M. Fjelstad var med å stake ut veien for meg som var ung på 1970-tallet, lot meg få ferten, satte meg på sporet. Et spor jeg har fulgt til denne dag.

Halfdan Bleken, journalist NRK

Foto: Bjarne Røsjø

Naturfilmene til Sverre M. Fjelstad traff mitt barnehjerte kraftig! Han viste oss naturen og dyrene der med en varme, iver og glede som ble værende. Når man blir så glad i naturen, da ønsker man å ta vare på den.

Karen Fjøsne, seniorrådgiver i Miljødirektoratet

Foto: Privat

Sverre M. Fjelstad var en interessevekker for natur og friluftsliv for to generasjoner nordmenn. Han var også en viktig faktor for at jeg selv begynte med profesjonell naturfilmproduksjon. Gjennom et hundretalls tv-programmer i NRK, flere titalls bøker og en rekke artikler, formidlet han historier fra natur og dyreliv som veldig mange nordmenn har spikret i hukommelsen. Sjelden har en tildeling av Friluftslivets hederspris vært mer fortjent.

Arne Nævra, stortingsrepresentant Buskerud

Foto: Stortinget

Sverre M. Fjelstads formidling har betydd mye for barn og voksne og skapt interesse og nysgjerrighet for natur. Og er det noe vi trenger i naturvernkampen, så er det slike hederspersoner som forteller og formidler om det som skjer i naturen og dermed bidrar til å skape engasjement. Naturmagasinet var en viktig del av min TV-titting da jeg vokste opp. På vegne av Naturvernforbundet sier jeg «Gratulerer med dagen og takk for innsatsen for naturvernet i Norge!»

Maren Esmark, generalsekretær i Naturvernforbundet

Foto: Naturvernforbundet

Hilsen fra Oslos ordfører

Sverre M. Fjelstad har gjennom årene betydd utrolig mye for folks engasjement for natur, dyreliv og bevaringen av det norske naturmangfoldet. Jeg husker NRK-programmene og filmene hans fra helt tilbake til 1960- og 1970-tallet. Han har skrevet bøker og artikler og holdt utallige foredrag og kåserier, og er en imponerende og ruvende miljøforkjemper.

Oslo har vært heldige som har hatt Fjelstad med på laget også i bevaringen av urskogen i særlig Østmarka. Tusen takk for innsatsen.

På vegne av hele Oslo gratulerer jeg jubilanten med 90 års dagen!

Marianne Borgen, ordfører

Foto: Eivind Haugstad Kleiven, DNT Oslo og Omegn

Toppmeisa kan oppføre seg svært så tillitsfullt.

Minnerike møter midt i Østmarka

Tekst og foto: Inge Selås

Gjerdesmett, perleugle, rødstrupe, sidensvans, svartspett, toppmeis og tretåspett: I Østmarka kan du møte mange vingede vesener som gir deg gode minner, både på minnebrikka og i hjernen.

I flere år har jeg hatt gleden av å streife rundt i hovedstadens nære skogsområder. Spesielt har jeg vært fascinert av Østmarkas småkuperte landskap, som har minnet en del om mitt hjemterreng i indre Agder. Dessuten har det vært spennende å oppsøke disse områdene som Sverre M. Fjelstad har fortalt så levende fra.

Det er nok dessverre ikke alle som er klar over hvilke verdier som ligger i disse skogene øst for Oslo, men kanskje kan en nasjonalpark bidra til å øke oppmerksomheten rundt dette. Jeg tenker på de opplevelsene som jeg unner flere å ta del i. Det gjelder egentlig bare å ta seg tid til å lytte, speide og oppdage, for de aller fleste har

Er du heldig, kan du komme tett på den fotogene rødstrupa.

nok litt å gå på når det handler om å ta seg tid og glede seg over de små øyeblikkene i naturen.

Småfugler uten sjenanse

Å kunne observere ville dyr på relativt nært hold, kan oppleves som utfordrende. Derfor er det så viktig å ta seg jevnlige pauser, sitte helt stille, og gjerne la dyrene komme til deg. Ikke minst har jeg opplevd dette med de trivelige skogsmeisene, som granmeis og toppmeis. De opptrer ofte med en atferd som kan tolkes som nysgjerrig og tillitsfull. Er du ute i skogen og fløyter litt, kan du faktisk oppleve at de kommer og sjekker hvem du er for en.

Lar du blikket «endevende» høstens og vinterens meiseflokker, vil du også kunne oppdage trekryperen, som gjerne menger seg med de sosiale vintermeisene. Det er en fornøyelig liten kar som følger trestammen oppover i spiraler, på jakt etter nebbfuller med smådyr som skjuler seg i barksprekkene.

Både tømmerhoggere og turgåere har engasjert fortalt meg hvordan de har stiftet nærmere bekjentskap med den trivelige rødstrupa. Den kan iblant hoppe tillitsfullt rundt beina dine, uten å la seg affisere nevneverdig av nærværet ditt. Jeg husker at tidligere viltforsker Edvard Holt en gang uttalte at rødstrupa gjerne kunne vært en nasjonalfugl nummer to, så folkelig og staselig som den

Tretåspetta er nok ikke kjent for alle, men den hekker i Østmarka.

er. Selv har jeg ved flere anledninger kunnet studere den på nært hold, og da mener jeg virkelig nært; med bare meteren fra kameralinsen.

En annen livlig krabat du kan støte på i Østmarka, er gjerdesmetten. Den er heller ikke nødvendigvis så skvetten av seg, men den bærer navnet sitt med rette, for den smetter gjerne rundt i det vi kan omtale som «roteskog». Med det menes innslag av rotvelter, buskas og kvister. Her finner den lille fuglen skjul, men den kan oppdages både gjennom den karakteristiske varslingen og de hyppige, korte flyturene den har mellom kvisthaugene.

Spettene trives

De fleste kjenner nok flaggspetta, men jeg har lyst til å trekke fram en sjeldnere slektning av denne; nettopp fordi du kan finne den i Østmarka. Hører du litt forsiktig småbanking når du beveger deg gjennom skogen, kan det faktisk være tretåspetta du hører. Den har et ganske anonymt levevis, men den er ikke spesielt sky hvis du er så heldig å komme over den. Da kan du nærme deg forsiktig og gradvis, uten at den flyr sin vei. En gang opplevde jeg dette ved Grinderen, der en tålmodig hanfugl satt og kakket i ei tørrgran.

Ganske annerledes er det med den større svartspetta. Den er en av de mer forsiktige skapningene i marka, men ofte kan du høre den karakteristiske fluktlåten. Og er du heldig, kan du få se den der den suser av gårde i tretopphøyde, på jakt etter områder med døende skog, proppfulle av billemat. For dette er nettopp noe av det som gjør Østmarka, og kanskje i særdeleshet naturreservatet, så viktig: Her finnes det døende skog som sikrer et mest mulig naturlig kretsløp og som er et livsnødvendig matdepot for spettene våre.

Kveldsmagi og uglemystikk

Når vårkveldene lokker med svarttrostsang og storlomskrik, er det fantastisk å være menneske; i alle fall om du er ute i marka og

Den særegne gjerdesmetten er det egentlig umulig å ta feil av, så lenge du klarer å fange den med blikket.

suger disse inntrykkene inn i fulle drag. Jeg husker en gang at to tvillingjenter jeg kjente diskuterte en planlagt markatur. Den ene mimret rundt den forrige turen til samme sted, i et forsøk på å gjøre planen attraktiv for motparten: «Husker du hvordan himmelen forsvant ned i vannet om kvelden?»

Flere ganger har jeg sittet i kjølige aprilkvelder og latt meg forføre av svarttrostsangen. Det er akkurat som Ulf Lundell sier: «Ingen är fången som förstår att njuta av den sången». Og når sangen etter hvert stilner av og mørket brer ut vingene sine, kan du kanskje høre uglerop fra skogen.

En gang måtte en kamerat og jeg dra fra Øvresaga til Røyrivannskoia, rett og slett fordi gjestene på førstnevnte hytte trodde de skulle få være alene. Men aldri så galt at det ikke er godt for noe: Under turen over Tonekollen underholdt kattugla oss med trolske lyder som fylte sinnene med fornyet optimisme. Og Røyrivannskoia ventet med ledig husrom for to trøtte, men opplevelsesfulle karer.

I gode smågnagerår kan det også dukke opp perleugle i marka. Når du kommer over den første gang, blir du antagelig overrasket over hvor lite redd den er. Den kan sitte i reirhullet sitt og kikke, og kanskje blunker den til deg, slik en av de tidligere nevnte jentene en gang mente og ordla seg. Skal du få oppleve det, må du imidlertid finne treet den bor i, skrape på stammen, og satse på at ugla

Svartspetta lager hulrom til både seg selv og andre.

kikker ut av frykt for at det er måren som er på vei opp stammen. Når den oppdager at det bare er et menneske, sitter den gjerne og myser litt før den trekker seg inn i hullet igjen. Og hullet; det har svartspetta eller grønnspetta laget.

Vintermøter

Også vinterstid kan celebre opplevelser inntreffe. Jeg har allerede nevnt meiseflokkene. Nordfra kan det dessuten komme store grupper med bjelleringlende og velkledte turister. Jeg tenker på sidensvansene, som er et velkomment tilskudd til vinterkontoen når andre arter stikker sydover.

Standfugler som hønsefuglartene våre kan påtreffes i Østmarka hele året. Også den minste representanten i denne gruppen, jerpa, finnes det en bestand av her. En gang vi var ute og ruslet langs en sti ikke altfor langt fra Losby, oppdaget mitt turfølge med ett en fugl som spankulerte til høyre for oss. «Hva er det for en fugl?» spurte hun. Det var hennes første møte med jerpe, og det var av det nære slaget.

Selvsagt kunne det vært nevnt mange andre arter i et faunistisk innblikk som dette. Både nøtteskrike og nøttekråke er for eksempel flotte fugler som du gjerne må ha et oppmerksomt blikk for å oppdage, der de stikker seg bort blant skog og kratt. Ofte avsløres de på lydene, så det er ingen ulempe å kjenne til dem.

I tillegg lever det mange pelskledte sjarmører i området, til og med gaupe og ulv. Bare kjennskapen til at disse dyrene finnes ikke altfor langt unna, gir en tur i Østmarka en skikkelig tilleggsdimensjon.

Naturmagi

For å vende tilbake til utgangspunktet: Det handler først og fremst om å komme seg ut. Da kan nær sagt alt skje. Magiske møter kan festes til det beste minnekortet av alle, din egen hjerne. God oppdagelsestur!

Perleugleungen er også en liten «linselus».

Sidensvansen gjester oss i vinterhalvåret og stiller alltid like velkledt.

En passe lang søndagstur til Lauvtjern og andre vakre vann

Hva: Guidet tur
Hvor: Oppmøte ved bommen ved Lutvann leir i Lutvannsveien
Hvem: Steinar Saghaug
Når: Søndag 4. oktober kl. 11:00

Vi starter på turveien inn til Lutvann og går blåstien opp til Lauvtjern. Fra Lauvtjern går vi til «Branntårnet» på Haukåsen hvor vi tar en rast.

Etter rasten tar vi blåstien ned til Kroktjern og følger nordenden av tjernet opp over tunellen. Derfra følger vi blåstien ned til Rundmyr og tar en umerket sti langs med Lutåsen og får noen fine utsyn over Oslo. Derfra følger vi blåstien ned til Lutvann igjen og avslutter ved bommen igjen.

Dette er ment som en ikke alt for anstrengende tur for å nyte høsten, vakker natur og fine vann. ☺

Ta med mat og drikke, godt fottøy og godt humør. ☺

Turen tar ca. 4 timer.

Det er dårlige parkerings-forhold ved Lutvann leir så her må hver enkelt velge kollektivmidler (T-bane) og gjøre så godt de kan for å finne parkeringsplass.

Følg med for oppdatert informasjon på www.ostmarkasvenner.no

Bildet viser Steinhalvøya i Lutvann.
Foto: Steinar Saghaug.

Sarabråten-kveld

Hva: **Spennende foredrag om Sarabråten-området**
Hvor: **Bøler kirke, konfirmantsalen**
Hvem: **Sarabråtens venner i samarbeid med Østmarkas Venner**
Når: **Torsdag 29. oktober kl. 19:00**

Sarabråtens venner ønsker velkommen til en kveld med tema **Sarabråten og Østmarka**. Her blir det foredrag med bildefølge og spennende og kuriøs informasjon for deg som er glad i Østmarka og nærområdet.

Program for kvelden:

- Sarabråtens spennende historie
- Husmenn og tjenerskap før og under Heftye
- Krigsminner i Østmarka

Arrangementet er gratis.

Følg med for påmelding og nærmere informasjon på www.ostmarkasvenner.no

Sarabråtens venner har vært i virksomhet i ti år. Arbeidsgruppa er en del av Østmarkas Venner og jobber for at denne en gang så fasjonable perlen ved Nøklevann skal komme fram igjen i folks bevissthet. Dette gjøres blant annet gjennom informasjon, kulturkvelder, dugnader og guidete turer.

Villaen som Thomas Heftye jr. fikk bygget på Sarabråten i 1897. Til høyre skimtes taket på Kuskeboligen som brant ned i 1971. (Foto fra gammelt postkort).

Fangstgrop nr. 1 er den best bevarte. En sti går rett forbi.

Fangstgropene på Stallerudåsen

Tekst og foto: Espen Bratlie.

I dag går vi på tur i Østmarka, men i eldre tider var det helt andre aktiviteter i skogen. Da var det jakt og fangst menneskene drev med. Gjennom flere tusen år har fangstgroper vært en jaktmetode.

Jegerne utnyttet at elgen hadde faste trekkruter, og de gravde en eller som oftest flere groper i et system på tvers av trekkveiene. Det er nettopp dette finner vi på Stallerudåsen, nord for Rustadsaga. Her er det stier på kryss og tvers for åsen og et turområde for mange. Flere har nok lagt merke til fordypninger i terrenget, kanskje uten å vite hva de har sett.

På Østlandet har man to typer fangstgroper for elg. Den ene typen fremstår i dag som en bolleformet grop. Den andre typen hadde en rektangulær, tømret kasse i bunnen og traktformede kanter som elgen ikke klarte å komme seg opp fra. Det er den første typen vi finner på Stallerudåsen.

Gropen var dekket med stokker, kvist og lyng. Trolig har man laget sperregjerder mot gropen ved å felle trær. I tillegg kan jegerne med rop, klapp og andre lyder ha drevet elgen i retning fangstgropen. Klappjakt kalles den jaktformen.

Gropene ligger i terrenget med høydedrag på begge sider av elgens trekkrute. Elgen kom nordfra, og ble den ikke fanget, så ville den kanskje styrte utfor stupet ned mot dagens skogsbilvei.

Tre fangstgroper er registrert av Riksantikvaren. De er fra middelalderen, før 1537 (reformasjonen i Norge), og er derfor automatisk fredet etter kulturminneloven av 1978. Fangstgropen som er lettest å finne i dag (Nr. 1) og dessuten den best bevarte, blir på www.kulturminnesøk.no av Riksantikvaren beskrevet som «Rund grop med lave, men tydelige voller, ikke trekull. Ytre diameter 7 m, indre diameter 5 m, dybde 1,3 m.»

Den andre (Nr. 2) er beskrevet som «Rund grop med lave, men tydelige voller, klar voll i NV, ikke trekull i jordboret. Ytre diameter 8 m, indre diameter 5 m, dybde 0,8 m.» Her kan det se ut til at det ligger to groper tett ved hverandre.

Den tredje gropen (Nr. 3) er den som ligger lengst vest, ikke så langt fra gangveien sydover fra Nøklevann skole. Den beskrives som «Grop, tydelig i terrenget, rund, lave voller, trekull i bunnen, kullblandet jord. Ytre diameter 7 m, indre diameter 4 m, dybde 1,2 m. Kan eventuelt være ei dyregrav gjenbrukt som kullgrop. En stor stein midt i gropa, forsøk på gjenfylling?» Gropen er merket med en stokk i bakken rett ved.

Men det ligger flere groper i området, noe som kommer tydelig fram på LIDAR, som er høydedatakart i Statens kartverk. Dette

Fangstgrop nr. 3 ligger lengst vest, ikke så langt fra gangveien sydover fra Nøklevann skole.

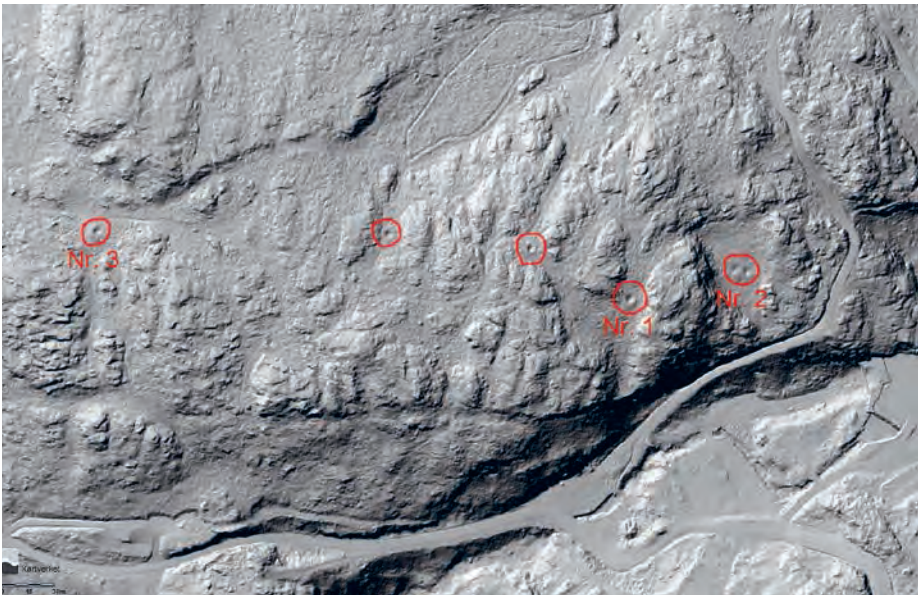

Denne lidar-skanningen viser tydelig at Stallerudåsen har flere fangstgroper enn de tre som er registrert.

er et radarskann fra fly, der all vegetasjon er tatt bort. Her ser vi to tydelige groper i tillegg til de som er beskrevet over. De er synlige i terrenget og lette å finne.

For å finne grop nr.1 går man helt opp den bratte bakken fra Rustadsaga. På toppen og litt etter benken som står der, går det en sti inn til venstre. Gå inn stien i retning Rustadsaga, les terrenget som beskrevet her så finner du fangstgropen.

Til grop nr. 2 går det en litt utydelig sti inn på motsatt side av benk etter første kneik av bakken. Noen få meter inn i skogen ligger det som ser ut som to groper sammen. Nr. 3 ligger om lag 100 meter til høyre for den brede stien som tar av fra gangveien syd for Nøklevann skole.

Jeg har vært på tur rundt om i Østmarka i nær 30 år, men aldri på Stallerudåsen før nå på vårparten. Da var jeg innom fem ganger i løpet av et par uker på jakt etter fangstgropene. Jeg viste heller ikke om kulturminnene før jeg leste om dem i heftet «På tur i Oslos flotteste klasserom» av Håvard Pedersen i Bymiljøetaten. Kapittelet om kulturminner i Østmarka er skrevet av Øystein Kolseth, Bymiljøetatens naturoppsynsleder i Østmarka.

Ved søk på Østmarka på www.kulturminnesøk.no beskrives mange andre kulturminner som husmannsplasser, tjærebrenningsanlegg og rydningsrøyser med kart og data. Det finnes flere fangstgroper i Østmarka. En er lokalisert nord i Lutdalen. Som jeg så ofte sier: Det er alltid noe nytt å oppdage i Østmarka.

Fangstgropene ligger på Stallerudåsen, like ved den kjente markastua Rustadsaga.

Østmarkballetten synger av full hals! 1. rekke f.v.: Rita Tesaker, Greta Tuft, Anne Grethe Thomassen, Margit Fuglesang, Elsa Jensen, Karin Madsen. 2. rekke f.v.: Reidunn Knudsen, Grete Amundsen (delvis skjult), Tove Farbrot, Randi Solum, Unni Reese Larsen, Ragna Slettebø, Turid Øvergaard. Britt Songe og Frøydis Torgersen var ikke til stede.

Turkamerater i 44 år!

Av Bjarne Røsjø

Østmarkballetten må ha en slags norsk rekord: Denne gjengen med muntre damer har holdt sammen som turkamerater i 44 år!

Mange erfarne Østmarka-travere har formodentlig møtt på Østmarkballetten ute i skogen, for dette er en gjeng med etter hvert godt voksne damer som har vært på tur nær sagt overalt i Østmarka. Dessuten har de holdt på ganske lenge, forteller «ballettsjefen» Margit Fuglesang.

Forhistorien er som følger: Tidlig på 1970-tallet hadde Skiforeningen startet en trimgruppe i Nordmarka, og Rolf Nyhus – senere mest kjent som «Kollengeneralen» – var sterk talsmann for å starte en trimgruppe også i Østmarka. Dette første til at Østmarkballetten ble startet i regi av Skiforeningen 22. april 1976, med Gerd Mohagen som leder.

Østmarkballettens lille markasang

Melodi: «Hvor hen du går i li og fjell»
Tekst: Britt Songe, Østmarkballetten

Du ser dem torsdag skritte ut
Nå glemt er jobb og skureklut
Familiens syt og sut.
I anorakk, men «l'air av flair»
Gis henne som kan leke/springe til en topp
hun ser.
Visst stønnes det mot Høyås, mot Korpås,
til Kapell,
Vi klarer, vi orker, når frem allikevel.
Det er tæl nok i Østmarksballetten:
Bakken Rustad mot Ulsrud i steg.
Og balletten er slett ikke skvetten.
Ja, av det bærer jentene preg. Puster fort
der i sprang mot St. Hans-fjell,
Skuer glad mot en utsikt så vi',
Tøyer ut litt og kjenner seg så vel
«Her på fjellet man føler seg fri!»

Og Gerd, vår lei'ar mot topp,
Drar gjerne først i full galopp,
Stopp – pisker horden opp!
Mot Gullsmed'n går det best på ski,
Og vakkert vær med løypespor gir
overskudd og gli.
Elvåga lokker med sol over sne,
Vi krysser mot Deledalen lykkelig av ste'!
Gjennom Fingerbøl-myrer i glitter,
Stopper opp litt i Smørhullets sving.
Det er mulig vi Sandbakken svikter
Opp mot Langvann – med bærsted omkring.
Er det snø nok fra Breiås til Øgård'n,
Festlig løype når vinter'n er gild.
Men nå er man visst redd for å kantre,
Det blir lett for bratt «down the hill»!

Mark-balletten kan som få
Å våge vandre lett på skrå
Og ikke «comme il faut».
De bruker ben og stemme likt,
De høres – skogens ville dyr behøver ikke
sikt!
De nyter og ferdes blant grantrær og bjørk,
Her hentes ressurser til bruk i verdens ørk.
Imot Solås med innskrift på steinen,
Ifra Fjellstad mot Dryppets mystikk.
Ja, de kjenner sin Trolldal som heimen,
Eller var det mot Slettfjell de gikk?
Her er trim-mark og tur-mark i lader,
Gammel skog – åpen mo – fjell og vann.
Skjønt og nakent i Rundvann vi bader,
Alt er vårt her i Østmarkas land!

– I august 1991 trakk Skiforeningen seg ut, og vi fortsatte i egen regi. I dag er vi 15 damer i alderen 70 til 86 år, hvorav de 14 yngste fortsatt er aktive turgåere, forteller Fuglesang.

Østmarka er «limet»

Det er Østmarka som er «limet» i gruppen, men Østmarkballetten har også dratt på fjellturer i Norge og vandre- og sykkelturer i utlandet. Det har vært bare fryd og gammen nesten hele tiden, men i 2012 kunne det nesten gått galt. Da ble gruppen nemlig overrasket av et voldsomt uvær mens de var på skitur rundt Harahorn i Hemsedalsfjella, og til slutt ble det så ille at de måtte bryte seg inn i ei hytte for å berge livet.

Det ble sendt ut letemannskaper fra Harahorn fjellstue da gruppen ikke kom tilbake

til avtalt tid, og avisa Hallingdølen syntes etterpå det var gøy at de turvante damene ble reddet av en dansk kjøkkensjef og en vaktmester fra Bosnia – og sju Røde Korsskuterpatruljer som hentet gruppen etter midnatt. Men ingen kritiserte turfølget for innbruddet, for dette var faktisk det eneste riktige å gjøre i det ekstreme været de ble rammet av.

I dag har noen av de opprinnelige medlemmene falt fra, og gruppen har ikke tatt opp nye medlemmer etter 1989. Men ut i Østmarka skal de fortsatt, hver eneste torsdag, unntatt i sommerferiene. Som det heter i en av sangene:

Hver torsdag møtes gjengen
for å holde formen inne
Kvarteret over ti vi er på Skullerud å finne

Lommekjente i Østmarka

– Vi er ganske sosiale og har flere faste årlige arrangementer (sildefest, ertesuppe etter langtur, sommeravslutning med reker). Ved disse anledninger synger vi gjerne, og flere av sangene har vi skrevet selv, tilføyer Fuglesang.

En av sangene deres heter «Østmarkballettens lille markasang», og der har tekstforfatteren Britt Songe fått med navnene på mange av stedene (men slett ikke alle) damene har vært innom siden 1976, enten på ski eller til fots. Turgjengen er rett og slett lommekjent i Østmarka, og har besøkt flere steder enn de fleste andre.

Moralen må være klar: Hvis du vil bevare kroppens helse og sinnets munterhet, lønner det seg å gå ofte på tur i Østmarka!

ØSTMARKA PÅ VEGGEN
Fotografier til utsmykking. Hjemme, på kontoret eller som gave.

Fotograf: Espen Bratlie
www.østmarkapåveggen.no
20 % rabatt på gjeldende priser ut 2020 for medlemmer av Østmarkas Venner.

Til kjente og ukjente «perler» – stedvis på gamle, umerkede stier

Hva: Guidet tur
Hvor: Oppmøte på P-plassen ved Grønmo
Hvem: Lise Henriksen
Når: Lørdag 24. oktober kl. 11:00

Fra Grønmo følger vi først blåmerket sti til idylliske Smalvann, med en titt bortom Olavsmyr og «Bamsebo». Øst for Smalvann fortsetter turen på gamle stier litt utenfor allfarvei – over fjellrygger og vakre myrpartier. Vi går innom Smalvannsmosen, Dryppet, varden øst på Trolldalsåsen, Fugleleiken, Skullerudåsen, Skullerudmosen og Solåsen. Hjemtur over Korpås-Olsens bosted.

Turen er ca. 11 kilometer lang, beregnet til rundt 5 ½ time, i rolig tempo, inkludert rasting og småstopp. Den passer for alle som er vant til å gå i Østmarkas litt ulendte terreng.

Ta med rikelig med mat og drikke. Solid fottøy er nødvendig, og turstaver for dem som ønsker det.

Det er gode parkeringsmuligheter ved Grønmo.

Følg med på http://www.ostmarkasvenner.no for oppdatert informasjon.

Kollektiv transport:
Buss 73 fra Holmlia st. - Hauketo - Mortensrud – Brenna, herfra 1,5–2 km å gå til Grønmo, langs lysløypa eller over golfbanen.

Buss 550 fra Oslo Bussterminal over Ljabru/Hauketo til Klemetsrud skole, herfra 2 km å gå langs bilveien til Grønmo.

T-bane til Mortensrud, herfra 3,2 km å gå på merket gangvei, sti og lysløype til Grønmo.

Anbefalt kart er «Turkart over Østmarka», målestokk 25.000, utgitt siste gang i 2018, av Tor Valstad (tidl. Oppsal I.F./Valstad).

Smalvann sett fra sørsiden. Foto: Lise Henriksen

KLIMANØYTRAL DISTRIBUSJON
Levert av Posten

NORGE P. P.
posten

Returadresse:
Østmarkas Venner,
Postboks 85 Nordstrand,
1112 Oslo

Arrangementer Østmarkas Venner 2020

Dato	Arrangementer	Medarrangør/Guide	Annonseres
4. okt.	Tur til Lauvtjern og andre vakre vann	Steinar Saghaug	Side 34
10–11. okt.	SpeiderhytteTuren 2020	Speiderne og ØV	Side 39
24. okt.	Guidet tur fra Grønmo	Lise Henriksen	Side 43
29. okt.	Sarabråten-seminar	Sarabråtens venner og ØV	Side 35
10. nov.	Høstmøte på Skullerudstua	Avlyst pga korona	

Støtt Østmarkas Venner via **Grasrotandelen**

GRASROTANDELEN

ØSTMARKAS VENNER

Organisasjonsnummer: 871278202

32774871278202